

Projecte No. CIT2-CT-2004-505978

WELLCHI NETWORK

L'impacte sobre el benestar de la Infància de les formes familiars en procés de canvi,
de les condicions laborals dels pares i mares, de les polítiques socials i
del dret de família

CONCLUSIONS DE LES JORNADES

LA INFÀNCIA EN PROCESSOS DE RUPTURA FAMILIAR

19 i 20 de maig de 2005
Casa de la Convalescència

ACCIÓ COORDINADA

Prioritat 7: Ciutadania i governabilitat a la societat del coneixement

Data d'inici del projecte: 1 maig 2004

Període: 36 mesos

Lluís Flaquer
Institut d'Infància i Món Urbà

Les jornades **‘la infància en processos de ruptura familiar’** que varen tenir lloc el passat 19 i 20 de maig de 2005 constitueixen una iniciativa de l’Institut d’Infància i Món Urbà en el marc d’un projecte europeu del 6è programa Marc de la Comissió Europeu sobre l’impacte del canvi en les formes familiars, les condicions laborals dels pares, la política social i les mesures legislatives en el benestar dels infants.

L’objectiu principal del projecte Wellchi Network és el d’organitzar una xarxa de investigació per tal de aprofundir en el coneixement sobre l’impacte dels factors que afecten el benestar de la infància, amb la finalitat de fer propostes de reforma en matèria de polítiques socials i dret de família que contribueixin a millorar el benestar dels infants i les seves famílies. Precisament, un dels punts principals de debat es centra en conèixer fins quin punt la inestabilitat conjugal i altres processos de transformació familiar, en el marc diversos ajustaments institucionals (polítiques socials, condicions laborals, mesures legislatives), poden afectar les condicions de vida i benestar dels infants, i donen lloc a diferències en els resultats. En aquest marc teòric, el projecte treballa per tal d’establir punts multidireccionals de diàleg i intercanvi de coneixement entre la recerca acadèmica i els agents socials involucrats directament en els processos de construcció i implementació de les polítiques públiques. L’objectiu d’aquesta acció és precisament la d’identificar bones pràctiques i explorar noves vies d’intervenció que permetin avaluar l’impacte d’aquestes condicions i definir accions concretes.

Dins aquest context es varen organitzar aquestes primeres jornades, centrades en els efectes de la ruptura matrimonial sobre les condicions de vida de les famílies així com el seu impacte en el benestar dels menors. Tenint en compte que la reforma del Codi civil en matèria de divorci aprovada el juny de 2005, el plantejament de les jornades va ser el de fer balanç de l’aplicació de la llei que acaba d’esgotar el seu terme i alhora, debatre els potencials efectes de la nova regulació que ha entrat en vigor.

Les jornades, estructurades en forma de ponències, sessions de treball paral·leles i taules rodones, varen ser inaugurada pel Il·lm Sr. Ricard Gomà, regidor de Benestar Social de l’Ajuntament de Barcelona, qui va centrar la seva presentació en la necessitat de replantejar les polítiques actuals de benestar i família en el marc d’una societat que es fa cada vegada més complexa. Aquesta complexitat social, derivada d’una major diversificació dels usos de l’espai i el temps, així com de les formes de convivència familiars, es viscuda, tant a nivell individual com col·lectiu, des d’elements nous i dinàmics. La capacitat de les persones de fer eleccions i determinar la seva pròpia vida (el que Beck i Giddens anomenen “individualització reflexiva”) suposa una major llibertat però alhora, també un major risc de vulnerabilitat. Els models de política social que s’han desenvolupat fins ara ja no serveixen en aquest context i per tant és necessari repensar les polítiques de benestar i família a partir d’uns altres paràmetres.

La igualtat d’oportunitats i el reconeixement de la diferència com a generador d’igualtat, la consideració de l’autonomia personal i alhora la construcció d’un vincle social capaç de generar reciprocitats són sols alguns dels elements a tenir en compte en el disseny de les polítiques socials. Des de la seva posició al capdavant del departament de Benestar Social, el Sr. Gomà explicà, les línies estratègiques d’acció de l’Ajuntament de Barcelona orientades, per exemple, al coneixement i reconeixement de la diversitat familiar (registre municipal de parelles de fet, serveis de mediació en famílies multiculturals, etc.) i a la incorporació de la família en l’espai urbà (polítiques d’habitatge, accions de suport les famílies cuidadores de gent gran dependent, etc.). Es desenvolupen també accions orientades específicament als infants, com és el suport a les tasques de criança i socialització dels infants (increment de les escoles bressol municipals, ludoteques, etc.), o serveis que fomenten la participació dels infants a la vida de la ciutat i del territori (projecte educatiu de ciutat), sense oblidar els mecanismes de suport a la infància amb un elevat risc social.

Ponència

Les transformacions familiars a la societat del coneixement: La infància com a categoria social

Dr. Lluís Flaquer

Director del projecte Wellchi Network del CIIMU

Catedràtic de sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona

En aquesta exposició el director del projecte WELLCHI NETWORK féu una presentació dels objectius de les jornades així com de les circumstàncies i necessitats que propiciaren la seva celebració. La conferència constà de dues parts. En la primera explicà la finalitat, les característiques i l'organització del projecte WELLCHI NETWORK. En la segona féu una anàlisi dels canvis experimentats per l'estructura de la família que exigeixen una reestructuració d'alguns aspectes del sistema de protecció social.

El WELLCHI NETWORK sobre "El benestar de la infància: L'impacte dels canvis a les formes familiars, condicions laborals dels pares/mares, polítiques socials i mesures legislatives" nasqué de la necessitat de respondre als reptes plantejats per les conseqüències derivades de l'augment de la ruptura i de la monoparentalitat en les societats occidentals, en un escenari de contenció pressupostària i de difícil creixement de l'Estat del benestar. L'eix central del projecte és la constatació que l'increment de la diversitat de les formes familiars implica la necessitat d'intensificar les polítiques d'igualtat d'oportunitats per a la infància. Altrament dit, es tractaria d'evitar que es puguin produir discriminacions socioeconòmiques entre els nens pel fet de viure en determinats tipus de llars. En aquest sentit, la xarxa WELLCHI aspira a conèixer i comprendre millor la situació de la infància, en una perspectiva comparada europea, per tal de proposar les reformes legislatives més adients que puguin millorar el benestar dels nens.

En el marc de les principals tendències de canvi familiar, tres són els factors cabdals l'acció dels quals es considera sobre el benestar de la infància: les condicions laborals dels seus progenitors, les polítiques de protecció social i les disposicions del dret de família. L'exploració de l'impacte d'aquestes variables institucionals sobre la qualitat de vida dels infants hauria de conduir a l'elaboració de recomanacions i propostes fonamentades en la recerca per tal de fer reformes en el camp de les polítiques socials i del dret de família. Els principals instruments per tal d'assolir aquestes finalitats són l'organització de seminaris i congressos internacionals i l'establiment d'un centre internacional de documentació sobre el benestar de la infància.

Les problemàtiques que constitueixen l'objecte primordial del WELLCHI NETWORK deriven, en última instància, del canvi de paradigma familiar que s'ha produït en les societats modernes avançades. El règim del 'sustentador masculí', que fou el conjunt de supòsits implícits en què recolzà la gestació dels Estats de benestar europeus, està essent substituït pel nou paradigma de la 'universalització del sustentador adult', sense que s'hagin portat a terme en tots els casos les reformes i les adaptacions necessàries.

Un dels efectes d'aquest canvi de paradigma és que, en part, l'augment de l'autonomia econòmica de les dones es troba associat amb el creixement de les ruptures matrimonials i del naixement de més fills fora del matrimoni. Aquesta evolució condueix a un increment de la monoparentalitat. D'altra banda, quan el nivell de vida mitjà dona per suposada l'existència d'una majoria de llars amb dobles ingressos, les llars amb un sol sustentador (especialment aquelles

que es troben en els estrats més baixos) afronten riscos de pobresa més elevats, que afecten desfavorablement la qualitat de vida dels infants que hi viuen.

Cal contemplar la qüestió del divorci dins el marc més ampli de la ruptura matrimonial. Divorci i ruptura no són termes equivalents, sobretot en països com el nostre en què la regulació del divorci té un caràcter força restrictiu. En certa manera, el divorci representa la punta de l'iceberg de la ruptura. Hi ha molts tipus de ruptura que no són registrats (com ara les ruptures de les unions informals o les separacions de fet de les unions matrimonials) i n'hi ha d'altres (com ara les separacions judicials), que en països com Espanya o Itàlia tenen un caràcter oficial, però que no apareixen comptabilitzades en els fluxos de divorcis registrats en les bases de dades estadístiques internacionals. Això vol dir que quan tractem d'estudiar les pautes de divorci a Catalunya i a Espanya des d'una perspectiva comparada europea, en el nostre país la ruptura apareix sistemàticament subestimada.

Tot i que a nivell comparatiu europeu les taxes de divorci del nostre país són encara força baixes, en els darrers anys la intensitat del seu creixement és remarcable. Des de 1995 la taxa de ruptura matrimonial de Catalunya (mesurada segons el nombre de separacions judicials per 100 matrimonis) supera la mitjana de la Unió Europea (EU-15), en contrast amb la taxa espanyola, encara per sota de la mitjana comunitària. Les gràfiques de l'evolució del nombre absolut de separacions i divorcis des de l'aprovació de la llei del divorci el 1981 mostren que el tipus de ruptures que realment augmenta en els darrers anys són les separacions i els divorcis amb acord. La comparació entre les taxes de separació per comú acord i l'activitat econòmica de les dones de 25-54 anys revela que la tendència de les dues variables al llarg del temps és molt semblant, tot i que l'activitat econòmica femenina va per davant de les taxes de separació per comú acord només entre 1987 i 2000. Aquestes evolucions paral·leles suggereixen que un dels motors més potents de la separació al nostre país és la incorporació de les dones al mercat de treball.

Dues són les causes principals de l'increment de la ruptura matrimonial al nostre país. En primer lloc, l'augment de les taxes d'ocupació de les dones els aporta una autonomia econòmica més gran que, en cas d'una relació conjugal insatisfactòria, pot conduir més fàcilment a la ruptura. En segon lloc, en el nostre país, el divorci està deixant de ser un fenomen selectiu en termes de classe i es torna més interclassista. Aquest canvi, relacionat amb l'anterior, fa que augmenti el nombre de parelles que se separen de nivells econòmics baixos, amb les conseqüents efectes perjudicials per als infants afectats.

L'anàlisi de les taxes de pobresa financera per tipus de llars amb fills dependents mostra que el 2001 a Espanya la taxa de pobresa de les llars monoparentals supera ja la de les altres llars amb fills a càrrec, incloses les famílies nombroses. Igualment, les dades sobre l'evolució de les taxes de risc de pobresa de les llars monoparentals entre 1995 i 2001 ens indiquen que el 1998 ja va superar la taxa mitjana de l'Europa dels 15 i se situa molt per damunt de les altres llars. D'altra banda, la taxa de pobresa infantil persistent a Espanya (entorn del 16%) se situa sis punts per damunt de les taxes de pobresa persistent de la població general. Cal tenir present que, després de Portugal i Itàlia, aquesta taxa és de les més elevades d'Europa i que l'anàlisi revela una important correlació entre la pobresa infantil persistent i l'abandó escolar prematur, un dels millors indicadors de fracàs escolar, que malgrat ser dels més alts del nostre entorn en els darrers anys s'ha estabilitzat amb una lleugera tendència a l'alça. Per últim, cal assenyalar una escassa eficàcia de l'Estat de benestar espanyol pel que fa a la protecció a la infància. En efecte, al nostre país la proporció de persones que deixen d'estar en risc de pobresa com a resultat de les transferències monetàries dels Estats de benestar no tan sols és relativament baixa sinó que l'acció d'aquestes transferències afavoreix molt més els adults que els infants, al contrari del que succeeix a la immensa majoria de països europeus. Aquests resultats no haurien de constituir cap sorpresa si tenim en compte que tant Catalunya com Espanya

dediquen uns recursos molt escassos a família i fills, inferiors al mig punt del PIB, mentre que la mitjana europea supera els dos punts.

Tanmateix, fins fa poc els efectes d'aquesta situació sobre la infància no s'han fet sentir amb tota la seva intensitat. Això és degut a dos factors propis del nostre país, que preserven els nens que viuen en llars monoparentals contra la pobresa. El primer, ja esmentat, és el divorci selectiu de classe mitjana, que és un coixí protector important contra la pobresa extrema. El segon és la tendència d'una part de les dones acabades de separar d'anar a viure amb els seus pares, tot formant una llar complexa, que atenua els efectes de la pobresa i facilita l'atenció als menors. Tanmateix, tant l'evolució vers un divorci més interclassista com vers la individualització de la monoparentalitat estan diluint l'acció d'aquests factors, cosa que fa preveure un augment de les taxes de pobresa infantil.

La convocatòria d'aquestes jornades, el fil conductor de les quals és la reforma de la llei del divorci sembla doncs oportuna, ara que es troba pendent d'aprovació, com a una incitació per a conèixer millor les causes i conseqüències de la ruptura i, en especial, els seus efectes sobre la infància. És molt probable que la reforma projectada faci augmentar les taxes (si més no registrades) del divorci i això voldrà dir que aquesta qüestió adquirirà una visibilitat pública més gran. En aquest sentit, voldríem que aquestes jornades servissin per donar a conèixer el projecte del WELLCHI NETWORK, procurant que es difongui vers una audiència més àmplia que l'estrictament acadèmica, però també per a enriquir-lo a través de les aportacions de tots aquells professionals i altres agents que intervenen a nivell local pel que fa a les problemàtiques i necessitats detectats en el camp de la infància.

19 de maig

Grup de treball 1.

La reforma de la legislació sobre divorci i els seus possibles efectes

Presentat i coordinat per: **Sr. Antoni Vidal** (Advocat especialitzat en Dret de Família)

Relator: **Dr. Manuel Miranda** (Professor ordinari de l'Escola Judicial de Barcelona)

En aquest grup de treball es varen destacar algunes de les novetats més rellevants de la nova llei de divorci, de la qual se'n destaquen varis punts:

Un d'ells és la supressió de l'actual sistema causal, és a dir, de les causes de culpabilitat per accedir a la separació i divorci. Aquesta supressió en el text legal, valorada positivament, no fa més que confirmar una pràctica forense ja consolidada. En l'actual reforma, la causa de la ruptura conjugal esdevé un element clau en la decisió judicial de separació/divorci en el cas del maltractament o violència intrafamiliar. En aquests casos, l'exigència dels 3 mesos des de la celebració del matrimoni no opera, així com tampoc no és possible pactar la guarda i custòdia compartida dels fills. Tot i la valoració positiva que se'n va fer, en el discussió, de la introducció d'aquests canvis, es va denunciar també la manca de recursos públics de caire preventiu i d'ajudes a les famílies i als nens en els primers moments de les situacions de crisi familiar.

Un altre dels canvis de la reforma de la llei, que va centrar el debat, va ésser l'accés directe al divorci sense la necessitat de la separació judicial prèvia. La valoració de la supressió del procediment previ de la separació és positiva pel que suposa de reducció de costos econòmics per la parella.

La situació dels menors en els processos de separació i divorci, especialment en la regulació de la custòdia compartida i la modificació del règim d'audiència al menor, s'ha convertit en un dels principals punts de discussió en el debat general que sorgí durant el procés d'elaboració i aprovació de la llei. Aquesta sessió va reprendre el debat de la regulació de la custòdia compartida posant de manifest, tot i la valoració positiva que se'n fa d'alguns dels seus punts (com la no separació dels germans, per exemple), algunes de les mancances de la regulació. Una d'elles és la manca de dispositius específics per fixar els imports de les pensions d'aliments (per exemple, a través de taules estandaritzades), per tal d'evitar que aquesta modalitat de custòdia sigui utilitzada en l'establiment de la pensió alimentària (tant en el sentit de reducció de despeses, per part del pare no custodi, com en el sentit de l'acaparació dels recursos per part del pare custodi).

La nova regulació de la custòdia compartida conté també altres mancances, que afecten a l'us del domicili, la possibilitat de pactar la pensió d'aliments, etc. que també varen ser posats de relleu en el debat.

Millor valorada va ser la modificació del règim d'audiència al menor que fa la nova llei, que, a diferència del règim actual que estableix la preceptivitat de l'audiència per als majors de 12 anys, introdueix un criteri de major flexibilitat en l'adopció de la decisió judicial d'escoltar al menor. El fet que sigui el jutge, qui, en cada cas, ha d'apreciar la conveniència de l'audiència, suposa un pas endavant en la protecció del menor especialment en casos de violència i abusos o de separacions altament conflictives.

Finalment, la utilització de la mediació com a sistema alternatiu de resolució de conflictes, va centrar part del temps de debat, tot i que aquest dispositiu està ja previst en l'art. 79.2 Codi de Família, que el prohibeix en els casos de violència domèstica.

19 de maig

Grup de treball 2.

L'impagament de les pensions d'aliments

Presentat i coordinat per: **Dra. Isabel Viola** (professora titular de Dret Civil de la Universitat de Barcelona)

Relator: **Sr. Francisco Vega Sala** (Advocat. President de la Secció de Dret Matrimonial i de Família de l'Il.lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona)

La sessió va ser plantejada com una reflexió sobre el contingut de la Disposició Addicional Única de la nova llei, que fa referència a la creació d'un "Fons de garantia de pensions", destinat a pal·liar l'impagament de les pensions d'aliments. Sense entrar gaire en l'anàlisi dels mitjans actualment existents, el debat es va centrar més en la definició teòrica d'aquest fons i en els mecanismes pràctics que s'haurien de posar en marxa per tal de resoldre el problema de l'impagament de les pensions.

Si la conveniència d'aquest fons constitueix ja una qüestió fora de debat, en canvi, la definició i característiques d'aquest fons sí que demana més reflexió. Així per exemple, es va plantejar el tema de la necessitat de definir clarament a qui s'ha de protegir. Tenint en compte que aquesta Disposició està orientada únicament a cobrir la pensió d'aliments que s'estableix en una separació/divorci, resta massa específica, ja que queden coberts únicament els casos en què hi ha una sentència, deixant desprotegits els infants en els casos en què no hi ha una sentència, com ara en els de les separacions de fet. Aquest tema va estendre la discussió al tema –que va ser constant al llarg del debat– de la igualtat d'oportunitats i per tant, de la necessitat de protegir les famílies en situació de risc al marge de l'estat civil dels pares.

Un altre dels punts de reflexió sobre aquest fons va ser l'amplitud o la quantia que hauria de tenir. El debat sobre aquest tema es va centrar en la necessitat de trobar un equilibri entre la igualtat i la justícia i es va reflectir en la discussió sobre els criteris que s'haurien d'aplicar en la distribució d'aquest fons. Les diferències en la valoració del què és necessari/imprescindible per una família (com ara per exemple, la formació i educació escolar dels fills) comporten també la dificultat per establir un sistema que permeti donar una resposta adequada en cada cas i a l'hora establir uns criteris generals que evitin l'abús en la utilització del fons.

Un dels altres punts de debat es va centrar en les característiques que hauria de tenir aquest fons. Aspectes com l'agilitat en el pagament comporta la necessitat de tenir en compte diverses consideracions sobre el funcionament i gestió del Fons. En aquest sentit, la intervenció directa dels serveis socials podria ser una mesura que podria facilitar la valoració de la necessitat com a urgència i quantia, intervenció que hauria de permetre també exercir un elevat nivell de vigilància i control d'abusos. Però de fet, i una vegada més, trobar un equilibri entre agilitat i efectivitat del fons amb la necessitat de mecanismes eficaços de control de l'ús d'aquest fons esdevenen una qüestió difícil de resoldre, com es va demostrar en el debat.

Tot i haver-se reconegut la conveniència d'aquesta mesura concreta, no es va deixar de fer algunes crítiques a la existència mateixa del fons i a la seva naturalesa. Una d'elles és que tal i com es està plantejada la disposició s'orienta més cap a la resolució d'un problema que cap a la

seva prevenció. Es va proposar, per això, la conveniència d'elaborar un pla global per evitar els impagaments o en qualsevol cas, mecanismes per evitar que l'existència del fons no s'acabi convertint en una "excusa" i en una incitació a l'incompliment.

19 de maig

Grup de treball 3

La ruptura de les parelles de fet amb fills

Presentat i coordinat per: **Dra. Montserrat Solsona** (Investigadora del Centre d'Estudis Demogràfics. UAB)

Relatora: **Sra. Carme Guil** (Fiscal de Menors)

Aquesta sessió es va iniciar amb una exposició de la situació de les parelles de fet a Catalunya, destacant la manca de dades fiables en relació tant sobre el nombre de parelles com de les ruptures que poden afectar-les. El fet que no existeixi una regulació específica de les parelles de fet ni tampoc de les situacions de crisi de la parella al nostre país va ser també posat de relleu, juntament amb la denuncia de la manca de dades estadístiques fiables sobre parelles de fet, tot i que l'augment de les unions de fet tant a Catalunya com a l'Estat sigui un fet constatat. Justament, la manca de vincles legals afavoreix una major inestabilitat d'aquestes parelles, així com també s'ha constatat que són menys propenses a tenir fills.

En el debat es va fer una reflexió sobre les dificultats que comporta el trencament d'una parella de fet amb fills. Constatada la situació de crisi en aquestes parelles, en determinades ocasions (sobre tot, en cas de fills menors de edat i manca d'acord entre la parella) s'acut als Tribunals en demanda d'una resolució judicial que determini la guàrdia i custòdia dels menors, el règim de visites pel progenitor no convivent i les pensions d'aliments. Justament en la determinació de les pensions, es va denunciar la manca de paràmetres legals estables i coherents per a la fixació d'aquestes. En general, però, la ruptura en aquest tipus de parelles i el fet genera una disminució de l'estatus social i econòmic d'ambdós progenitors i en conseqüència un empitjorament de les condicions dels fills comuns, situant a aquestes famílies en una situació de desequilibri econòmic respecte a les formades a través del matrimoni formal. Aquesta dificultat s'incrementava en iniciar una nova relació de parella i amb el naixement de nous fills amb tercers que incrementen les càrregues i en canvi es mantenen els ingressos dels progenitors.

En el debat es va plantejar, també, la qüestió dels efectes que se'n deriven de la ruptura, no tant socioeconòmics sinó els que afecten a la qualitat de les relacions entre pares i fills i a l'educació d'aquests. Es va parlar doncs, del risc que les situacions de conflicte entre la parella puguin generar greus perjudici als menors, en traduir-se en una manca de comunicació entre pares i fills, un desarrelament del menor del seu entorn i una manca d'acord entre els pares en les pautes educatives. Els efectes que sobre els menors i sobre el conjunt de la societat tenen els trencaments de parella contenciosos i que arriben a límits d'agressivitat verbal o física dificulta l'establiment d'uns paràmetres de relació entre els progenitors i d'aquests amb els fills. Aquest problema, que existeix en relació a les parelles matrimonials, s'incrementa amb les parelles de fet per la manca de regulació efectiva de les situacions de ruptura. En aquest sentit, es va remarcar la necessitat de trobar mecanismes, tant des de l'àmbit jurídic com institucional, per ajudar als pares a assumir els seus rols plenament, de forma conscient i responsable, al marge de la relació de parella.

19 de maig

Taula Rodona

**Experiències i bones pràctiques que millorin el benestar de la infància
en processos de ruptura familiar**

Presentat i coordinat per: **Dra. Maria Antònia Gomila Grau** (Coordinadora del projecte Wellchi Network delCIIMU)

participants: **Sra. Anna Vall** (Directora del Centre de Mediació Familiar de Catalunya)

Dra. Maria Carme Boqué (Professora de Mediació i Gestió de Conflictes de la Fundació Blanquerna)

Sra. Roser Torné (Psicòloga de la Secretaria de Famílies i d'Infància de la Generalitat de Catalunya)

Sr. Andreu Pélaez (Educador i mediador familiar)

L'objectiu d'aquesta taula rodona va ser el de presentar i intercanviar l'experiència d'iniciatives d'èxit, que es plantegen i es desenvolupen des de diferents disciplines i àmbits de treball, i que estan orientades, directa o indirectament a la millora del benestar de la infància en processos de ruptura familiar.

L'interès de la taula rodona no va estar tant en l'exposició de les actuacions que s'estan duent a terme en aquest àmbit, sinó plantejar un debat a partir de les reflexions, interrogants i problemes que susciten aquestes experiències que ens permetin definir on ens hauriem de centrar, com i des de on podem respondre per tal de reduir l'impacte de la ruptura familiar en les condicions de vida dels infants i les seves famílies.

La mediació, com a medi de resolució de conflictes va centrar bona part de les exposicions de la taula rodona. La Sra. Anna Vall, directora del Centre de Mediació Familiar de Catalunya del Departament de Justícia de la Generalitat, des de 2004, va iniciar la sessió amb una explicació dels objectius i l'interès de la mediació en la resolució de conflictes familiars per passar, posteriorment a una descripció del funcionament del Centre de Mediació Familiar de la Generalitat de Catalunya.

La Dra. Maria Carme Boqué va exposar els programes de mediació i convivència que el Dept. d'educació està duent a terme a les escoles. L'objectiu d'aquest projecte és el de ensenyar als infants instruments que els permetin resoldre conflictes en la seva vida quotidiana tant en l'àmbit escolar com familiar com social.

La Sra. Roser Torné, psicòloga de la Secretaria de famílies i infància de la Generalitat de Catalunya va explicar el funcionament i objectiu dels Punts de Trobada. Aquests centres són espais neutrals que afavoreixen i fan possible el manteniment de les relacions entre l'infant i els seus progenitors quan, en una situació de separació o divorci, l'exercici del dret de visites és de compliment difícil o conflictiu. Tot i que l'objectiu d'aquest servei està orientat a facilitar el dret de l'infant a mantenir una relació amb els seus dos progenitors, sempre sota el principi de l'interès de l'infant, l'exposició d'aquesta iniciativa va estimular el debat sobre la pertinència de facilitar unes relacions entre pares i infants en un ambient de conflictivitat o fins i tot, en un marc de violència.

Finalment, el Sr. Andreu Pélaez, que actualment és Delegat d'Assistència al Menor, del Dept de Justícia de la Generalitat de Catalunya i mediador familiar, va explicar l'experiència de d'utilització de la mediació en l'acció socioeducativa que es desenvolupa en el règim de "medi obert" impositat pels jutjats als joves que han comés accions delictives.

El Sr. Andreu Pélaez va introduir també la qüestió de la custòdia compartida reprenent el debat suscitat per la nova reforma del Codi civil en aquest tema. Sense entrar en el cor de la discussió sobre la regulació jurídica de la custòdia compartida, centrat en la necessitat del consens dels pares i en la capacitat del jutge de determinar una custòdia compartida en cas d'oposició d'un dels pares, el plantejament del Sr. Pélaez va estar més orientat en els efectes psicològics i en el desenvolupament dels infants d'aquest model. A partir de la seva experiència, va fer una valoració positiva de la custòdia compartida, destacant els aspectes positius d'un sistema que permet mantenir i assegurar la participació d'ambdós pares en la cura i educació dels infants. En aquest context, el Sr. Pélaez va parlar de la capacitat dels infants d'adaptar-se a un model de residència compartida sense que això generi conseqüències negatives ni en el seu desenvolupament ni en la qualitat de les relacions que aquests mantenen amb els seus progenitors.

20 de maig

Grup de treball 1.

Treball i cura dels fills a les famílies monoparentals

Presentat i coordinat per: **Sra. Eva Val** (Vicepresidenta de l'Associació de famílies monoparentals de Catalunya)

Relatora: **Sra. Pilar Núñez** (Responsable de l'Àrea d'Infància i Família de l'Institut de Treball Social i Serveis Socials)

L'exposició del tema es va centrar en el plantejament una sèrie de reflexions tant de caire teòric com pràctic que giraren en torn a tres problemàtiques bàsiques: 1) la conciliació dels horaris laborals, familiars i escolars com a causa de malalties físiques i somàtiques i el cost que això suposa tant a nivell personal com social; 2) la necessitat d'una redefinició i millora de les polítiques laborals, incidint en una major flexibilitat i una major autonomia, que permetin un increment de la implicació i l'estabilitat i 3) la contradicció en la que entren les polítiques socials contemplant pensions de viduitat però cap ajut econòmic per mares separades o solteres. En canvi, el debat es va centrar més en la actuació institucional i la consideració de la problemàtica de la monoparentalitat en la política social espanyola i específicament en la catalana.

En aquest sentit, un dels primers aspectes de la discussió va ser la definició que des de l'àmbit institucional se'n fa de la monoparentalitat i els seus efectes en l'accés a l'ajuda pública, posant de relleu les contradiccions que planteja. Així doncs, en el cas català (en la llei de Suport a les Famílies), aquesta conceptualització determina l'accés a les prestacions econòmiques, però ho limita, en primer lloc, al cas de ruptura matrimonial, en la que existeix un ex-cònjuge (és a dir, no en cas de viduitat ni progenitors solters), i en segon lloc, es redueix al cas que el ex-cònjuge no pagui la pensió. L'exigència de la presentació d'una denúncia prèvia per poder accedir a la prestació fa que la proporció de pares (principalment mares) que tenen realment accés a aquestes ajudes sigui realment molt baixa, ja que la presentació d'una denúncia esdevé un tema molt complex que va més enllà dels aspectes purament econòmics. En canvi, aquelles famílies que sí reben la pensió per part de l'altre progenitor no es preveu cap complement econòmic, malgrat aquesta pensió sigui mínima i la seva situació econòmica fràgil.

La necessitat de trobar respostes concretes a un problema creixent, com és la forta vinculació Es va remarcar que, en el context actual en que les famílies pobres vinculades a la monoparentalitat està creixent, es fa necessari trobar respostes concretes que permetin millorar la situació. Es va plantejar, en aquest sentit, la necessitat d'orientar les polítiques socials més vers les necessitats dels infants, en funció de la situació dels pares, que no en la dels adults, tal i com mostren altres experiències arreu d'Europa, a la vegada que incorporar i incrementar el rol dels pares en aquestes polítiques.

Per altra banda, es va destacar també l'excessiva focalització d'aquest tema en l'àmbit econòmic, proposant la necessitat de trobar respostes més creatives que permetin ordenar i distribuir els recursos (no necessàriament econòmics, sino per exemple socials o familiars) adaptant-los a les diverses realitats familiars. En aquest sentit, i a partir de l'experiència de la relació entre els infants tutelats i els seus pares, es va plantejar la necessitat d'oferir recursos (educatius, de formació, xarxes socials de suport, jurídics, etc) per tal de permetre als adults de

recuperar l'autoritat moral davant als seus propis fills i ajudar-los a millorar la qualitat de les relacions personals com a mecanisme per evitar el risc d'exclusió social d'aquests menors. Una d'aquestes actuacions passaria pel reconeixement de la maternitat i/o la paternitat en solitari com a dret social i a través de potenciar xarxes de suport, com a mesura per trencar amb la situació d'estrès i solitud dels pares i mares sols.

Es va concloure, doncs, que les noves realitats requereixen noves respostes, tant a nivell familiar com social, de forma creativa i àgil.

20 de maig

Grup de treball 2

Multiculturalitat i ruptura matrimonial

Presentat i coordinat per: **Dra. Sílvia Carrasco** (professora titular d'antropologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i membre del projecte Wellchi Network del CIIMU)

Relatora: **Dra. Claudia Pedone** (professora de la Universitat Autònoma de Barcelona i col.laboradora del CIIMU)

La sessió es va iniciar emmarcant la problemàtica dins el context general de la immigració i la seva composició, a partir de la idea que, en una societat amb un important pes dels immigrants extracomunitaris, la problemàtica que genera la ruptura matrimonial tendeix a emfatitzar-se, a l'hora que s'infravalora quan es tracta de població nacional o immigrants comunitaris.

Dins aquest àmbit es plantejaren algunes qüestions de debat a partir de dos nivells d'anàlisi: un més general, centrat en els estereotips creats al voltant de l'anàlisi dels fluxos i un més específic, a partir de l'explicació d'un estudi de cas.

Pel que fa la primera qüestió, es va explicar que aquests estereotips han portat a generar una sèrie de confusions a la definició de conceptes i categories, principalment al voltant al tema de la ruptura familiar. Un d'ells és la no coincidència entre les categories que s'apliquen i les realitats familiars -que són molt diverses- a nivell sociocultural, augmentant el risc de caure en l'etnocentrisme i sociocentrisme. Aquesta distorsió té els seus efectes en les polítiques migratòries que s'apliquen a l'estat espanyol i especialment en les polítiques de reagrupació familiar, considerades massa restrictives i aleatòries i que no s'ajusten a les estratègies de reagrupació familiar dels propis immigrants, que són molt diverses. Una altra és la confusió entre la fragmentació sobrevinguda per l'inici del propi procés migratori i les ruptures afectives, econòmiques i de rols de gènere, etc. ocasionades per les condicions d'assentament, la dificultat de les relacions transnacionals i els canvis als projectes migratoris. Les formes familiars que més s'allunyen als models referents de família (encara, la família nuclear) són precisament les que es veuen menys afavorides per aquestes polítiques, mostrant la contradicció d'aquest fet amb la retòrica positiva sobre els "nous models de família". En canvi, situacions formalment convencionals (o les que es denomina normalitzades) poden ocultar greus ruptures afectives familiars per part dels menors. Dins aquest context s'han d'entendre també els canvis en les estratègies, per exemple de les dones magrebines, a mesura que els processos migratoris d'aquests col·lectius es consoliden, tant en l'espai com en el temps. La migració com a element d'un projecte individual o el plantejament de canvis familiars (ruptura) al lloc de destí, són alguns d'aquests canvis.

L'exposició del cas específic de la immigració equatoriana, les seves característiques, els canvis i la problemàtica que presenta, va donar peu a la idea de la necessitat de generar les condicions socio-econòmiques adequades per oferir als infants i adolescents un ambient propici per a la seva adaptació social. Per això, es fa necessari revisar les polítiques institucionals que consideren el fenomen migratori com una qüestió estrictament econòmica i desvinculen d'un anàlisi més integral els "plans d'integració social", que generalment tenen un abast molt limitat i molts estan buits de contingut. Aquest mateix tema va trobar-se també en la crítica que es va fer a la política migratòria que duen a terme actualment gairebé tots els estats membres de la Unió

Europea, i que tendeix a considerar la migració extracomunitària i els processos migratoris únicament des d'una perspectiva econòmica. Es va concloure, en aquest punt, que mentre aquests processos migratoris no es considerin des d'una perspectiva social i es continuï amb un discurs basats en el "fonamentalisme cultural" –que en darrera instància són funcionals per a justificar un model econòmic exclouent- difícilment es podrà aconseguir la integració social. Un altre dels temes de la discussió va estar centrat en l'origen d'alguns processos de ruptura familiar irregular, com el que es planteja a partir d'un desplaçament per violència. Es denuncià així, un buit legal en aquest tema, donat que cada vegada es restringeix més, no sols la reagrupació familiar sinó també el perfil per obtenir l'estatus de refugiat. El marc jurídic vigent als països de la Unió Europea es basa en una perspectiva molt individualista que impedeix comprendre les diverses situacions familiar involucrades en un context migratori transnacional. Es va plantejar també la necessitat d'entendre l'espai social transnacional en el que s'estan desenvolupant els infants i adolescents de les famílies migrants. Es va concloure, en aquest punt, que és imprescindible construir eines que permetin treballar problemàtiques emergents a nivell transnacional -tals com estratègies familiars diferenciades a partir de les relacions de gènere i generacionals; estratègies laborals i escolars a origen i destí per aconseguir una millor comprensió de la complexitat dels processos identitaris; etc-. per tal d'afavorir l'adaptació social d'aquests menors. Per tot això, es va fer palesa la necessitat d'establir un diàleg permanent entre els qui produeixen els programes d'intervenció social, com a forma de comptar amb eines bàsiques per entendre i actuar adequadament davant la diversitat de casos que es presenten.

20 de maig

Grup de treball 3

Models socials de la família i representació social de la ruptura

Presentat i coordinat per: **Dr. Xavier Roigé** (professor d'antropologia de la Universitat de Barcelona)

Relatora: **Gisela Redondo** (becària de l'Institut d'Infància i Món Urbà)

L'objectiu d'aquest grup de treball va esser el de reflexionar sobre els models socials de la família i la representació social de la ruptura.

La presentació del tema es va centrar en els nous models de família i com aquests fan que es generin noves figures i dinàmiques de relacions familiars diverses amb els que els infants conviuen, que poden anar des de l'harmonia fins la conflictivitat o la dificultat per resoldre qüestions com quina és l'educació que han de rebre els fills. Per abordar aquest tema, la primera qüestió a plantejar és què succeeix quan es desfà el matrimoni tenint en compte que aquesta situació farà que es creïn noves trames de nous models familiars.

Les recerques realitzades fa uns anys als Estats Units varen arribar a la conclusió de que després de processos de ruptura familiar, el millor per l'infant era trencar amb el seu passat fomentant una nova figura del pare i seguint, per tant, el model tradicional de família. Superada aquesta visió, actualment l'èmfasi es posa en la necessitat de generar pràctiques que exigeixin la negociació i la continuació dels vincles amb el progenitor no corresident. Aquest canvi està relacionat a la terminologia utilitzada per fer referència al tipus de famílies resultants de processos de ruptura familiar: si abans es parlava més de "reconstitució familiar" ara es parla de "recomposició familiar". El tema de la custòdia dels fills és també un aspecte a tenir en compte quan es parla de models socials de la família i representació social de la ruptura. En aquest sentit, destaca el fet que en el 80% dels casos de separacions i divorcis, la custòdia és donada a la dona, pràctica que pot generar dificultats en les condicions de vida de les mares (salut, laborals, possibilitats de trobar una nova parella, etc.) Els rols de les noves figures familiars s'estan redefinint i la terminologia utilitzada fins ara ha de ser repensada per adequar-se a la realitat social. Tali com ja s'està plantejant en d'altres països, es necessiten nous termes per designar vincles que actualment són diferents dels que han existit en el passat, com per exemple, la figura del "padastre" o "madrastra", entre d'altres.

El debat que es va generar a la sessió i les aportacions realitzades varen aprofundir en diversos aspectes. El tema principal va girar al voltant dels models familiars i la seva transformació. Ens trobam en un moment de reconstrucció de noves formes familiars estretament vinculat a la incorporació de la dona al mercat laboral. Emergeix el concepte de responsabilitat parental, redefinint les relacions de gènere i el paper de l'home en aquestes noves formes familiars. Això es veu en el fet que cada vegada més els pares reclamen la cura dels fills sense necessitat de suplantar la figura de la mare, afavorint un model en el que les figures són complementàries i no substitutives.

Però, en definitiva, la definició dels rols dels individus a l'interior de la família li correspon a ella mateixa. Són les famílies les que creen espais de diàleg a través dels quals es redefeixen a elles mateixes tant internament (rols de sexes, rols de les generacions) com en relació a la societat. Es tracta doncs de fer encaixar el que es vol i com es vol fer, amb els models socials i estereotips que s'han rebut en el procés de socialització. En aquest sentit, el fet que el model de família nuclear sigui presentat encara com a "model ideal" pot generar efectes negatius en els infants que no reconeixen, en aquest "model ideal", la seva realitat. En aquest sentit es va suggerir que caldria, per tal d'avançar en el reconeixement de la diversitat familiar, partir del fet que tots els models tenen aspectes positius i negatius i analitzar de quina manera cada un d'ells repercuteix en el benestar dels infants. Això implica que no hi ha d'haver únicament un reconeixement legislatiu de les noves formes familiars, sinó també un reconeixement social on el paper de l'educació i la creació d'espais de diàleg amb les famílies siguin aspectes prioritaris.

En forma de resum, es va concloure que els canvis familiars s'estan produint a tots nivells i això obliga a repensar les situacions familiars, que no és res més que repensar la nova realitat i com donar respostes pel benestar de tothom. Però, la família és, en molts d'aspectes, universal, i la importància està en crear vincles adequats entre l'infant i el seu entorn familiar quan hi ha processos de ruptura. Les dificultats que generen aquests processos necessiten ser superades partint de les necessitats dels infants.